

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיבוטיו של מתרגם

ג

בהמשך-סיפורי על חיבוטיו של מתרגם, אביא דבר של שעשוע. לפני שלוש שנים פרסם דב תַּנְעֵזֶר מאמר על שיבושי תרגום („הארץ“, כ"ו תשרי, תש"ח), ובו הביא קצת קוריוזים, ובכללם קוריוז, שנמצא לו בתרגום שלי לספרו של אַנְטוֹל סְטֶרן „אחריתו של נאצי“. הוא מביא, מתוך התרגום הזה, פסוק שעניינו התפארות של קצין נאצי בעינויים, שהביא על נשים יווניות שהעבידן בפרך, והפסוק כך לשונו: „אתמול תרגלתי עד מות שתי נשים במחזה שלי“. ובשולי הפסוק הזה הוא מעיר לאמור: „הקורא יכול להיות סבור, שהכוונה כאן שהכריח את הנשים המסכנות לעשות תרגילים בלי סוף כדי לענותם.

ולא היא. כפי הנראה במקור הפולני כתובה מלה מהמקור
Ćwiczyć, שפירושה אמנם לתרגל ולחנך, אבל גם להכות,
להצליף בשוט".

בקראי הערתו זו לא יכולתי שלא להתפלא על חושב
הטוב. ראשית, הרי הפסוק אפשר שיתקבל על הדעת, שכן ידוע
למדי, כי הנאצים היו מכריחים את כלואי מחנות־הריכוז לעשות
תרגילים, בייחוד תרגילי־התעמלות ואימוני צבא, עד שהללו
היו נופלים ככלות כוחם ופעמים הרבה נופחים נשמתם. שנית,
הרי המבקר לא היה לפניו מקור הספר, שכן תרגומי נעשה
מתוך כתב־יד, ואף־על־פי־כן ניחש כהלכה. אמנם, במקור
הייתה, כהשערתי, כתובה אותה מלה פולנית כפולת־המשמעות
אלא שהמבקר לא שיער, כי קוריוז כפול הוא לפניו. לא שיער
כי מה שאירע לו במאמר — כלומר, שנפלה בו שְׁבָשֶׁת ותחת
התיבה „ב מח נה” נדפס „ב מח ז ה” — אירע לי בספר, כלומר,
לא התיבה שנדפסה היא התיבה שנכתבה. כי בבואי לתרגם
את המלה הפולנית ההיא ביקשתי למצוא בלשוננו מלה תואמת
לכפילות־המשמעות, ומששקלתי בכך, העליתי כאן חרוז למלה
תרגלתי והיא המלה „פְּרָגְלָתִי” מלשון „פְּרָגוּל” ובהוראה
של הכאה, הצלפה. נראתה התיבה משונה בעיני המגיה וחשבה
שגיאה והמירה באותה מלה שהולידה אותה: תרגלתי,
ונמצאה יגיעתי יגיעת שווא.

ולא ראיתי עצמי כמחדש, שכן לא אני שנטלתי תיבת
„פרגול”, שפירושה כלי הכאה, וגזרתי ממנה פועל. כבר קדמוני
לפני דורי דורות, וכן, למשל, אנו מוצאים בזולת לשבת
בראשית: „מיצוי לריצוי אב לבן פְּרָגְלִי”, ומעט החידוש

שראיתי הוא במה שכיוונתי ללשונו של אותו מנוול נאצי, שהשתמש בודאי בפועל דומה בצלצולו, הלא הוא הפועל prügeln, שפירושו להכות, להלקות, ושורשו Prügel, Brügel, prugilon, שהוראתו בול עץ עבה, אָפֶה. בא המגיה ובמחי עט אחד ערער הכול.

לימים שמחתי לראות, כי אמן במלאכת התרגום, שלא ידע על חיבוטיי, נדרש גם הוא לאותה בעיה קטנה ופטרה גם הוא כדרך שניסיתי לפתרה. ש' פרלמן בתרגומו המפואר לציורי המסע להיינה מבקש להיאמן למקורה של התיבה הגרמנית שעניינה הלקאה, והוא מסתייע בשיווי-הצלצול וכותב: „מאיימים עלינו בשלטון הפרגול, אבל בחפץ לב אסבול קצת פֶּרְגוּל, אם אדע אל נכון כי שונאינו הם שיספגוהו“ (עמ' 72). וביותר הפליא, כשהגיע לתרגם את המלה הגרמנית Prügelsuppe, שתרגומה המילולי מְרַק מְלָקוֹת, ופירושה כשל ביטויים דומים כגון Brummelsuppe, Hadersuppe, נזיפות, תוכחות וקטטה וכיוצא באלה. כך, למשל, ייאמר בגרמנית על אדם המתרעם על אשתו, כי הוא מכבדה כמרק כזה. והנה בבוא המתרגם לתרגם שימוש זה בהיינה כתב: „פעמים אדם מחכה לגביע של נֶקְטָר והוא מקבל מְרַק-פֶּרְגוּלִים, ואם אמנם מתוק הנקטר, הלא מר הפרגול על אחת כמה וכמה“ (עמ' 126). לאמור, הוא הפליא לצור צורה של ניב עברי, שנמזגו בו שלושה קווים: הקו האחד היא שמירת המובן לדיוקו, שכן פֶּרְגוּל היא מלה קדומה בלשוננו והוראתה מחוגה בלשון המשנה, וכלי הכאה בלשון המדרש: „מה לך לוקה בפֶּרְגוּל“ (ויקרא רבה); הקו האחר — דמיון הצלצול למלה הגרמנית

שמשתמש בה היינה ; קו אחרון — השימוש בביטוי המקראי „פרק פיגולים“, שהקרי שלו, כנודע, מרק פיגולים, ושילוב אות אחת, אות רי"ש, המשנה דרך שחוק את מובנו.

בשולי „מחיבוטיו של מתרגם“, א'

(הערת המחבר)

פרופ' מ"ד קאסוטו העירני בטובו לעניין רשימתי שנדפסה פה (קונטרס א' עמ' 25—28), כי השם לינצ'אי Lincei אינו הריבוי של שם החיה lynx (באיטלקית lince ובריבוי linci) ולא הריבוי של השם הפרטי לינקיאוס; הוא בעיקרו שם תואר ופירושו אנשים הדומים לחיה ההיא. ופרופ' בודנהיימר קבע שם החיה הזאת בלשוננו נמרון, ושעל כן שם חברי האקדמיה בלשוננו: נמרוניים (לא נמרונים).

ועוד זאת: האקדמיה של הלינצ'אים קיימת עד עתה, ופרופ' קאסוטו, שהוא חבר בה, הואיל לשלוח לי את לוח הישיבות של האקדמיה לשנת 1949/50 ובמרכזו סמל האקדמיה, תמונת החיה ההיא, ואף את מאמרו שפרסם השנה בכתבי האקדמיה, ועניינו תגליות כתבי־היד העבריים בסביבי ים המלח.